

Michał Zielonka

Struktury Służby Bezpieczeństwa w województwie wałbrzyskim w latach 1975-1990

Utworzenie Komendy Wojewódzkiej Milicji Obywatelskiej (KW MO) w Wałbrzychu było konsekwencją przeprowadzonej w 1975 r. reformy administracyjnej. Zgodnie z uchwaloną 28 maja 1975 r. ustawą o dwustopniowym podziale administracyjnym państwa utworzono nowe województwo wałbrzyskie, co spowodowało zmiany w organizacji terenowych struktur organów bezpieczeństwa¹. W myśl zarządzenia ministra spraw wewnętrznych KW MO w Wałbrzychu rozpoczęła działalność 1 czerwca 1975 r. Podporządkowano jej komendy miejskie Milicji Obywatelskiej (KM MO) w Wałbrzychu, Bielawie, Dzierżoniowie, Kłodzku, Nowej Rudzie i Świdnicy, a także trzynaście komisariatów i kilkadziesiąt posterunków MO². Na mocy ustawy z lipca 1983 r. nazwę KW MO zmieniono na Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych (WUSW) w Wałbrzychu, natomiast podległe jej KM MO przemianowano na rejonowe urzędy spraw wewnętrznych (RUSW)³. Całością prac KW MO w Wałbrzychu kierował komendant wojewódzki (od 1983 r. szef WUSW). W skład kierownictwa w początkowym okresie istnienia komendy wchodził również: zastępca komendanta wojewódzkiego ds. Służby Bezpieczeństwa, zastępca komendanta wojewódzkiego ds. MO oraz zastępca komendanta wojewódzkiego ds. administracyjno-gospodarczych, którzy nadzorowali odpowiednie pionosy w ramach struktury organizacyjnej komendy. Funkcję komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu (a następnie szefa WUSW) pełnili w omawianym okresie: płk Bolesław Traczyk (1975–1980), płk Leszek Lamparski (1980–1988), płk Jerzy Karpacz (1988–1989), płk Henryk Fennig (1989–1990) i płk Andrzej Klockiewicz (p.o. w 1990 r.). Zastępcami komendanta wojewódzkiego

¹ Ustawa z 28 V 1975 r. o dwustopniowym podziale administracyjnym państwa oraz o zmianie ustawy o radach narodowych – art. 2, pkt 1, ppkt 45 (DzU 1975, nr 16, poz. 91).

² AIPN Wr, 466/579, Zarządzenie organizacyjne nr 0111/org. ministra spraw wewnętrznych, 11 VI 1975 r., b.p.

³ Ustawa z 14 VII 1983 r. o urządzie ministra spraw wewnętrznych i zakresie działania podległych mu organów – art. 5 (DzU 1983, nr 38, poz. 172); AIPN Wr, 246/1, t. 1, Rozkaz organizacyjny nr 015/WB/83 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 19 VIII 1983 r., b.p.

ds. SB (a następnie zastępcami szefa WUSW ds. SB) byli natomiast płk Henryk Fenig (1975–1989) i płk Stanisław Nowak (1989–1990)⁴.

Na kształt wałbrzyskich struktur SB i przyjętych dla nich priorytetów działań znaczący wpływ miała geograficzna, gospodarcza i społeczna charakterystyka województwa. Wydaje się, że zagadnieniem, któremu kierownicze gremia organów bezpieczeństwa przypisywały największe znaczenie, było domniemane szczególne zainteresowanie regionem wałbrzyskim ze strony służb wywiadowczych krajów kapitalistycznych. Głównymi czynnikami powodującymi wzmoczoną działalność szpiegowską na tym terenie miały być: przygraniczne położenie województwa, obecność międzynarodowych szlaków komunikacyjnych prowadzących w stronę zachodniej i południowej Europy, zagęszczenie ważnych obiektów należących do strategicznych gałęzi przemysłu (szczególnie górnictwa) oraz dyslokacja jednostek sowieckich (w połowie lat osiemdziesiątych do Świdnicy przeniesiono siedzibę Sztabu Północnej Grupy Wojsk Armii Radzieckiej). Uważano, że poważnym ułatwieniem dla zachodnich służb specjalnych było istnienie w okolicy rozbudowanej infrastruktury turystyczno-uzdrowiskowej i związany z jej działaniem wzmoczony ruch w „międzynarodowej wymianie osobowej”. Województwo wałbrzyskie miało też być częstym celem „penetracyjno-rozpoznawczych” podróży zachodnich dyplomatów akredytowanych w Polsce. Drugim ważnym przedmiotem troski wałbrzyskiej SB była sytuacja w strategicznych obiektach przemysłowych, przede wszystkim w kopalniach węgla kamiennego w Wałbrzychu i Nowej Rudzie, fabryce wagonów w Świdnicy oraz dzierzoniowskiej „Diorze”. Zabezpieczenie tych zakładów w ramach spraw obiektowych miało służyć analizowaniu nastrojów załóg oraz przeciwdziałaniu ewentualnym protestom, konfliktom i próbom sabotaży.

W latach 1975–1980 za źródła potencjalnych wrogich wystąpień politycznych na terenie województwa uznawano istniejące tam skupiska mniejszości narodowych – ukraińskiej, greckiej, żydowskiej i niemieckiej oraz stosunkowo liczne środowisko powojennych reemigrantów z Francji i Belgii. Obserwacji były poddawane również osoby związane w przeszłości z „reakcyjnymi” organizacjami politycznymi. W latach osiemdziesiątych, kiedy centralnym obiektem zainteresowań wałbrzyskiej SB stała się opozycja solidarnościowa, kwestie związane z uprzednio kontrolowanymi grupami przeciwników ustroju zeszyły zdecydowanie na dalszy plan.

Przyjęta dla woj. wałbrzyskiego gradacja zagrożeń miała wpływ na kształt poszczególnych komórek SB. Wyrażało się to przede wszystkim w rozbudowie stanu etatowego pionu II i części pionu III odpowiedzialnych za operacyjną kontrolę gospodarki. Czynnikiem geograficznym wpływającym na zmiany tamtejszych struktur aparatu bezpieczeństwa był fakt, że stolica województwa, a co za tym idzie – siedziba

⁴ *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 3: 1975–1990, red. P. Piotrowski, Warszawa 2008, s. 310.

KW MO i WUSW, nie była położona w centralnym jego punkcie. Funkcjonariusze mieli więc utrudniony dostęp do oddalonych rejonów podległego im terenu. W latach 1975–1983 próbowano temu zaradzić poprzez systematyczne starania o powołanie kolejnych grup operacyjnych w ważniejszych miastach regionu. Kolejność ich powoływania była odzwierciedleniem opisanych powyżej priorytetów, co zostanie szczegółowo ukazane w dalszej części artykułu⁵.

Zgodnie z przygotowanymi przez MSW wytycznymi podstawowymi komórkami organizacyjnymi w tworzonych w 1975 r. komendach wojewódzkich MO miały być wydziały. Prócz wydziałów przewidywano możliwość istnienia samodzielnych sekcji oraz inspektoratów. W obrębie wydziałów możliwe było tworzenie sekcji i grup. Wykluczono natomiast możliwość wprowadzania podziałów wewnętrznych w ramach samodzielnych sekcji i inspektoratów⁶. Wydziałami kierowali naczelnicy, mający jednego lub dwóch zastępców. Na czele sekcji, samodzielnych sekcji i inspektoratów stali kierownicy. W chwili utworzenia KW MO w Wałbrzychu w skład pionu SB wchodziły następujące komórki organizacyjne odpowiadające właściwym pionom MSW: Wydział II, Wydział III, Wydział IV, Wydział Śledczy, samodzielna Sekcja „A”, Wydział „B”, Wydział „C”, Wydział „T”, Wydział „W”, Wydział Paszportów i Inspektorat Analityczno-Informacyjny Zastępcy Komendanta Wojewódzkiego MO ds. SB. Częścią pionu SB był również działający w ramach Wydziału Inspekcji, który kontrolował funkcjonowanie wszystkich komórek komendy, jednoosobowy Zespół ds. SB. Zadania należące do obszaru zainteresowań Departamentu I MSW, czyli działania wywiadowcze, realizował na terenie woj. wałbrzyskiego starszy inspektor przy zastępcy komendanta wojewódzkiego ds. SB⁷.

W ramach reorganizacji przeprowadzonej w związku z reformą administracyjną z 1975 r. nie utworzono komórek SB na szczeblu niższym od wojewódzkiego. Potrzeby pracy operacyjnej wymusiły jednak powołanie w kilku większych miastach regionu wałbrzyskiego grup operacyjnych. Należący do nich funkcjonariusze korzystali z pomieszczeń tamtejszych komend i komisariatów, jednak byli zatrudnieni na etatach odpowiednich wydziałów KW. Sytuacja zmieniła się w marcu 1983 r., kiedy w komendach miejskich MO w Kłodzku, Dzierżoniowie, Nowej Rudzie i Świdnicy oraz w komisariatach MO w Bystrzycy Kłodzkiej i Ząbkowicach Śląskich utworzono struktury SB. Wymienione grupy operacyjne zostały wówczas do nich włączone⁸.

⁵ AIPN Wr, 455/325, Sprawozdanie zespołu organizacyjnego woj. wałbrzyskiego, 7 VI 1975 r., b.p.; AIPN Wr, 0232/9, Charakterystyka operacyjno-polityczna województwa wałbrzyskiego [1986 r.], b.p.

⁶ AIPN Wr, 455/325, Wytyczne w sprawie opracowania projektów etatów terenowych jednostek MO, 17 V 1975 r., b.p.

⁷ *Ibidem*, Ankieta dotycząca funkcjonowania Komendy Wojewódzkiej MO w Wałbrzychu, 13 IX 1975 r., b.p.

⁸ AIPN Wr, 246/1, t. 1, Rozkaz organizacyjny nr 01/WB/83 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 3 III 1983 r., b.p.

Zadaniem Wydziału II było prowadzenie działań kontrwywiadowczych (w praktyce oznaczało to również często zwalczanie opozycji politycznej). W ramach KW MO w Wałbrzychu istniał on nieprzerwanie od czerwca 1975 do rozwiązania SB w 1990 r. Jego struktura wewnętrzna nie odpowiadała w pełni podziałowi Departamentu II MSW, ponieważ uznano, że na terenie województwa wałbrzyskiego nie występują wszystkie zagadnienia wchodzące w zakres działań pionu II⁹. Sekcja 1 zajmowała się zwalczaniem wywiadu amerykańskiego. W zainteresowaniu Sekcji 3 pozostawały działania służb wywiadowczych Republiki Federalnej Niemiec. Sekcja 4 miała za zadanie neutralizować wpływy wywiadów Francji, Belgii, Holandii i innych państw Europy Zachodniej (z wyjątkiem Wielkiej Brytanii) oraz Izraela. Z analizy akt operacyjnych można wysnuć wniosek, że Sekcja 4 prowadziła działania we współpracy z Sekcją 1. Zadania Sekcji 6 realizowała Grupa Operacyjna Wydziału II w Świdnicy, zajmująca się ochroną stacjonujących tam jednostek armii radzieckiej. Sekcja 7 kontrolowała zagadnienia międzynarodowego ruchu turystycznego i polskich uciekinierów do krajów kapitalistycznych. Sekcja 8 zajmowała się prawdopodobnie przygotowywaniem informacji i analiz dotyczących działań obcych służb na terenie województwa. Utworzenie Sekcji 11 miało związek z reorganizacją centralnych struktur MSW w 1981 r. Departamentowi II przekazano wówczas część obowiązków należących wcześniej do zakresu działania pionów III i III „A”¹⁰. Zadaniem Sekcji 11 był nadzór kontrwywiadowczy nad transportem i łącznością. Działająca w latach osiemdziesiątych Sekcja 12 przejęła prawdopodobnie zadania związane z uciekinierami. Jej powstanie miało związek z kolejną reorganizacją na szczeblu centralnym, kiedy w ramach Departamentu II powołano zajmujący się tą problematyką Wydział XII¹¹.

W drugiej połowie 1975 r. Wydział II KW MO w Wałbrzychu liczył 21 funkcjonariuszy¹². Dokładne prześledzenie zmian jego stanu etatowego w omawianym okresie jest trudne ze względu na dużą rozbieżność danych zawartych w aktach administracyjnych¹³.

Funkcję naczelnika Wydziału II w interesującym nas czasie pełnili: ppłk Cyryl Brząkała (1975), ppłk Wiesław Strzelec (1975–1984), ppłk Józef Kudła (1985–1990) i płk Zygmunt Jakubiszyn (1990). Zastępcami naczelnika byli: płk Wiesław Strzelec (1975), ppor. Zbigniew Baranowski (1976–1982), ppor. Zbigniew Grudzień (1982–1985) i ppłk Zenon Napierała (1982–1988) oraz mjr Kazimierz Gułaj (1988–1990)¹⁴.

⁹ AIPN Wr, 052/31, Plan działań operacyjnych i organizacyjnych Wydziału II KW MO w Wałbrzychu na drugie półrocze 1975 r., 4 IX 1975 r., k. 1–7.

¹⁰ *Aparat bezpieczeństwa...*, s. 27.

¹¹ *Ibidem*, s. 29.

¹² AIPN Wr, 455/325, Ankieta dotycząca funkcjonowania Komendy Wojewódzkiej MO w Wałbrzychu, 13 IX 1975 r., b.p.

¹³ Według jednego z zestawień w latach 1984–1989 faktyczna obsada Wydziału II wynosiła od czternastu do osiemnastu funkcjonariuszy (AIPN Wr, 052/335, Wyniki pracy operacyjnej SB 1984–1989, *passim*).

¹⁴ *Aparat bezpieczeństwa...*, s. 310.

Zadania należące do pionu II realizowały w terenie powołane 1 stycznia 1976 r. Grupa Operacyjna Wydziału II w Kłodzku i Grupa Operacyjna Wydziału II w Świdnicy, liczące trzech do czterech funkcjonariuszy¹⁵. W marcu 1983 r. przeprowadzono reorganizację polegającą na utworzeniu struktur SB w kilku komendach miejskich i komisariatach MO na terenie województwa. Dotychczasowe grupy operacyjne przestały istnieć. W Świdnicy utworzono wówczas Referat II liczący pięciu funkcjonariuszy, natomiast w Dzierżonowie, Kłodzku, Nowej Rudzie, Ząbkowicach Śląskich i Bystrzycy Kłodzkiej powstały mniej liczne grupy II¹⁶. W połowie 1989 r. Referat II RUSW w Świdnicy przekształcono w Sekcję 2 z dziewięcioma etatami¹⁷. Jednak już w listopadzie tego roku sekcję ponownie przemianowano na Referat II, zmniejszając obsadę z dziewięciu do siedmiu stanowisk¹⁸. Stan taki utrzymał się aż do likwidacji struktur SB w RUSW na początku 1990 r.

Wydział III odpowiadał za wykrywanie i zwalczanie działalności antykomunistycznej, czyli „zagrożeń w realizacji zadań społeczno-gospodarczego rozwoju kraju wytyczonych programem i uchwałami partii”¹⁹. Rozpracowywanie środowisk i obiektów pozostających w kręgu zainteresowania tej komórki było realizowane w sekcjach odpowiadających wydziałom funkcjonującym w Departamencie III MSW. Sekcja 1 zajmowała się przygotowaniem analiz dotyczących zagrożeń i stanu bezpieczeństwa, które przekazywano następnie kierownictwu KW MO lub odpowiednim instancjom partyjnym i administracyjnym. Sekcja 2 kontrolowała operacyjnie środowiska mniejszości narodowych (ukraińskiej, żydowskiej, greckiej i litewskiej), związki i stowarzyszenia nieobjęte ochroną innych sekcji oraz osoby i grupy wywodzące się z dawnego podziemia politycznego. Zadaniem Sekcji 3 była inwigilacja środowiska naukowego, nauczycielskiego oraz uczniów szkół średnich. W zainteresowaniu Sekcji 4 pozostawały osoby i instytucje związane ze sferą kultury (artyści, literaci, dziennikarze). Sekcja 5 „zabezpieczała” przemysł lekki, handel, sektor rolny i przedsiębiorstwa gospodarki komunalnej. Sekcja 6 zajmowała się przemysłem ciężkim, górnictwem i energetyką. Do obowiązków Sekcji 7 należała kontrola obiektów komunikacji, łączności i budownictwa²⁰. W drugiej połowie 1975 r. Wydział III liczył 28

¹⁵ AIPN Wr, 246/1, t. 1, Rozkaz organizacyjny nr 010/WB/75 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 4 XII 1975 r., b.p.

¹⁶ *Ibidem*, Rozkaz organizacyjny nr 01/WB/83 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 3 III 1983 r., b.p.; AIPN Wr, 365/12, Rozkaz personalny nr 043/SB/83 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 16 III 1983 r., b.p.; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 053/SB/83 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 1 IV 1983 r., b.p.

¹⁷ AIPN Wr, 246/1, t. 2, Rozkaz organizacyjny nr 08/WB/89 szefa WUSW w Wałbrzychu, 17 VII 1989 r., k. 67–69; *ibidem*, Zarządzenie organizacyjne nr 0198/org. dyrektora Biura Organizacyjno-Prawnego MSW, 13 VII 1989 r., k. 70–72.

¹⁸ *Ibidem*, Rozkaz organizacyjny nr 016/WB/89 szefa WUSW w Wałbrzychu, 15 XI 1989 r., k. 27–32.

¹⁹ AIPN Wr, 052/7, Ramowe kierunki, zakres i system działania wydziałów III/III „A” KW MO, 14 V 1975 r., k. 1–4.

²⁰ *Ibidem*, Zakres, organizacja i zasady działania Wydziału III KW MO w Wałbrzychu, 16 VI 1975 r., k. 20–23.

funkcjonariuszy²¹. W 1979 r. nastąpiła reorganizacja polegająca na wyłączeniu z Wydziału III części struktur, z których utworzono Wydział III „A” zajmujący się operacyjnym zabezpieczeniem gospodarki. Bezpośrednio po wprowadzeniu tych zmian uszczuplony kadrowo Wydział III składał się z trzech sekcji. Sekcja 2 kontrolowała środowiska mniejszości narodowych i dawnego podziemia politycznego. Zajmowała się też zwalczaniem wrogiej propagandy i nielegalnych organizacji. Połączone Sekcje 3 i 4 kontrolowały operacyjnie sferę oświaty, służby zdrowia, środowiska kulturotwórcze oraz duszpasterstwa robotnicze i akademickie²². W latach osiemdziesiątych struktury Wydziału III rozrosły się ponownie. Z informacji zawartych w aktach operacyjnych można wnioskować, że odtworzono wówczas Sekcję 1. Jej zadaniem, podobnie jak w okresie 1975–1979, było przygotowywanie analiz dotyczących zagrożeń. Do zadań Sekcji 3 doszło operacyjne „zabezpieczenie” znajdujących się na terenie woj. wałbrzyskiego obiektów infrastruktury turystycznej i hotelarskiej. Powołano też Sekcję 5 zajmującą się kontrolą organizacji społeczno-politycznych. Wydział III został zlikwidowany 1 listopada 1989 r. W chwili rozwiązania liczył 31 etatów²³.

Naczelnikami Wydziału III w opisywanym okresie byli: mjr Stanisław Nowak (1975–1979), płk Józef Kudła (1979–1985) oraz mjr Marian Polerowicz (1985–1989). Funkcję zastępcy naczelnika pełnili: mjr Józef Puchała (1975–1976), kpt. Józef Kudła (1976–1979), kpt. Edward Bąk (1976–1979), por. Jan Kolondra (1979–1983), kpt. Marian Polerowicz (1982–1985), kpt. Józef Pawłowski (1985–1989)²⁴.

W połowie 1975 r. utworzono grupy operacyjne Wydziału III w Kłodzku, Świdnicy i Dzierżoniowie. Miały one jednak charakter nieformalny²⁵. Dopiero w grudniu 1975 r. wydany został rozkaz organizacyjny powołujący od 1 stycznia 1976 r. grupy w Dzierżoniowie i Świdnicy. Ich stan osobowy ustalono wówczas na trzech do czterech funkcjonariuszy²⁶. Po rozpoczęciu działalności w lipcu 1979 r. Wydziału III „A” obie wymienione grupy operacyjne zostały włączone w jego strukturę²⁷. Terenowe komórki realizujące zadania pionu III zostały ponownie utworzone w marcu 1983 r. W zorganizowanych wówczas w ramach komend miejskich MO w Kłodzku, Dzierżoniowie, Nowej Rudzie i Świdnicy oraz w komisariatach MO w Bystrzycy Kłodzkiej

²¹ AIPN Wr, 455/325, Ankieta dotycząca funkcjonowania Komendy Wojewódzkiej MO w Wałbrzychu, 13 IX 1975 r., b.p.

²² AIPN Wr, 466/580, Wniosek komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu o utworzenie w Wydziale III KW MO etatów kierowników sekcji, 30 VI 1979 r., b.p.

²³ AIPN Wr, 246/1, t. 2, Rozkaz organizacyjny nr 016/WB/89 szefa WUSW w Wałbrzychu, 15 XI 1989 r., k. 27–32.

²⁴ *Aparat bezpieczeństwa...*, s. 310.

²⁵ AIPN Wr, 052/7, Zakres, organizacja i zasady działania Wydziału III KW MO w Wałbrzychu, 16 VI 1975 r., k. 20–23; *ibidem*, Dane dotyczące grup terenowych Wydziału III Służby Bezpieczeństwa KW MO Wałbrzych, 30 VII 1976 r., k. 45–51.

²⁶ AIPN Wr, 246/1, t. 1, Rozkaz organizacyjny nr 010/WB/75 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 4 XII 1975 r., b.p.

²⁷ *Ibidem*, Rozkaz organizacyjny nr 08/WB/79 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 28 VI 1979 r., b.p.

i Ząbkowicach Śląskich strukturach SB powołano grupy III²⁸. W składzie wymienionych komend, komisariatów, a następnie RUSW grupy te istniały do listopada 1989 r. W momencie likwidacji liczyły od jednego do trzech funkcjonariuszy²⁹.

Zadaniem Wydziału IV była inwigilacja Kościołów i związków wyznaniowych. Odtworzenie jego wewnętrznej struktury jest poważnie utrudnione, ponieważ zachowało się niewiele akt administracyjnych. W 1975 r. funkcjonowały w Wydziale IV Sekcje 1 i 2. Analogicznie do podziałów w Departamencie IV MSW ich zadania powinny były polegać odpowiednio na kontroli kleru rzymskokatolickiego oraz katolickich stowarzyszeń społecznych. Tymczasem na podstawie analizy akt operacyjnych można stwierdzić, że w kręgu zainteresowania wałbrzyskiej Sekcji 1 pozostawały również wyznania nierzymskokatolickie³⁰. Sekcja 4 zajmowała się opracowywaniem analiz i informacji dla kierownictwa komendy i innych jednostek organizacyjnych. W wyniku reorganizacji przeprowadzonej w 1981 r. pion IV MSW przejął zadania związane z ochroną operacyjną sektora rolnego. W Wydziale IV KW MO w Wałbrzychu zaowocowało to utworzeniem Sekcji 7 i 8. Do ich zadań należało nadzorowanie państwowych gospodarstw rolnych, spółdzielni i zakładów przetwórstwa oraz związanych z rolnictwem organizacji społecznych i politycznych³¹. Opierając się na kadrach tych sekcji, na początku 1985 r. wyodrębniono Wydział VI WUSW, który przejął zadania związane z gospodarką rolną. Zredukowany w ten sposób Wydział IV przekształcono w samodzielną Sekcję 4³². Stan taki utrzymał się przez kilka miesięcy. Już w czerwcu 1985 r. zorganizowano ponownie Wydział IV³³. Jego likwidacja nastąpiła w listopadzie 1989 r.³⁴

Tuż po utworzeniu w 1975 r. Wydział IV liczył dziewięciu funkcjonariuszy. Po ponownym powołaniu w połowie 1985 r. przewidziano dla niego dwanaście etatów. W momencie rozwiązania liczył natomiast jedenaście etatów³⁵.

²⁸ AIPN Wr, 365/12, Rozkaz personalny nr 053/SB/83 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 1 IV 1983 r., b.p.

²⁹ AIPN Wr, 246/1, t. 2, Rozkaz organizacyjny nr 016/WB/89 szefa WUSW w Wałbrzychu, 15 XI 1989 r., k. 27–32.

³⁰ Przykładem może być sprawa obiektowa o krypt. „Emisariusze”, założona w 1976 r. na wyznania ewangelickie, prawosławne, polskokatolickie, metodystyczne, baptystyczne, adwentystyczne oraz Świecki Ruch Misyjny „Epifania” (AIPN Wr, 036/58).

³¹ *Aparat bezpieczeństwa...*, s. 27; AIPN Wr, 052/137, W. Siwak, *Operacyjna ochrona kompleksu rolno-spożywczego woj. wałbrzyskiego w okresie 1981 XII 13 do 1982 XII 13*, Legionowo 1985, *passim* (praca dyplomowa).

³² AIPN Wr, 246/1, t. 2, Rozkaz organizacyjny nr 02/WB/85 szefa WUSW w Wałbrzychu, 29 I 1985 r., k. 56–58; AIPN Wr, 365/8, Rozkaz personalny nr 038/85 szefa WUSW w Wałbrzychu, 21 III 1985 r., b.p.

³³ AIPN Wr, 246/1, t. 2, Rozkaz organizacyjny nr 010/WB/85 szefa WUSW w Wałbrzychu, 27 V 1985 r., k. 5.

³⁴ *Ibidem*, Rozkaz organizacyjny nr 016/WB/89 szefa WUSW w Wałbrzychu, 15 XI 1989 r., k. 27–32.

³⁵ AIPN Wr, 455/325, Ankieta dotycząca funkcjonowania Komendy Wojewódzkiej MO w Wałbrzychu, 13 IX 1975 r., b.p.; AIPN Wr, 246/1, t. 2, Rozkaz organizacyjny nr 010/WB/85 szefa WUSW w Wałbrzychu, 27 V 1985 r., k. 5; *ibidem*, Rozkaz organizacyjny nr 016/WB/89 szefa WUSW w Wałbrzychu, 15 XI 1989 r., k. 27–32.

Stanowisko naczelnika Wydziału IV w omawianym okresie zajmowali: mjr Michał Filipów (1975–1982), kpt. Zbigniew Baranowski (1982–1983) oraz mjr Tadeusz Czarnas (1983–1989, z przerwą w 1985 r., kiedy pełnił funkcję kierownika samodzielnej Sekcji 4). Zastępcami naczelnika byli: por. Zbigniew Laskowski (1975–1978), por. Tadeusz Czarnas (1978–1983), por. Stanisław Michalski (1981–1985), por. Jerzy Hołda (1985–1986), mjr Jerzy Adamowski (1986–1989)³⁶.

Pierwszą Grupę Operacyjną Wydziału IV powołano w 1975 r. w Kłodzku. Miała ona jednak charakter nieformalny³⁷. Za właściwy moment rozpoczęcia działalności grupy należy uznać 1 stycznia 1976 r. Przydzielono jej wówczas trzy etaty³⁸. W maju 1981 r. utworzono grupy operacyjne Wydziału IV w Świdnicy, Dzierżoniowie, Ząbkowicach Śląskich i Bystrzycy Kłodzkiej³⁹. Od marca 1983 r. zadania pionu IV realizowały w terenie grupy IV włączone w strukturę komend miejskich MO w Dzierżoniowie i Nowej Rudzie oraz komisariatu MO w Bystrzycy Kłodzkiej. Natomiast w komendach w Kłodzku, Świdnicy oraz w komisariacie w Ząbkowicach Śląskich powołano referaty IV liczące po pięciu lub sześciu funkcjonariuszy⁴⁰. Po reorganizacjach pionu IV w 1985 r. w RUSW we wszystkich wymienionych wyżej miastach powstały grupy IV, które przetrwały do listopada 1989 r. W chwili likwidacji liczyły one od jednego do czterech funkcjonariuszy⁴¹.

Jak wspomniano, w 1979 r. doszło do reorganizacji polegającej na wyłączeniu części kadr Wydziału III i utworzeniu Wydziału III „A”. Jego zadaniem była operacyjna kontrola gospodarki. W momencie utworzenia liczył 25 etatów w KW MO i siedem w terenowych grupach operacyjnych⁴². W grudniu 1981 r. Wydział III „A” przemianowano na Wydział V⁴³. Odtworzenie jego wewnętrznej struktury organizacyjnej jest możliwe tylko w przybliżeniu. Na podstawie akt operacyjnych z lat osiemdziesiątych można wnioskować, że zadaniem Sekcji 1 było przygotowywanie analiz

³⁶ *Aparat bezpieczeństwa...*, s. 311.

³⁷ AIPN Wr, 455/325, Sprawozdanie zespołu organizacyjnego woj. wałbrzyskiego, 7 VI 1975 r., b.p.

³⁸ AIPN Wr, 246/1, t. 1, Rozkaz organizacyjny nr 010/WB/75 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 4 XII 1975 r., b.p.; AIPN Wr, 365/2, Rozkaz personalny nr 0168/SB/76 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 27 III 1976 r., b.p.

³⁹ AIPN Wr, 246/1, t. 1, Rozkaz organizacyjny nr 08/WB/81 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 18 V 1981 r., b.p.; AIPN Wr, 365/22, Rozkaz personalny nr 079/MO/81 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 28 V 1981 r., b.p.

⁴⁰ AIPN Wr, 246/1, t. 1, Rozkaz organizacyjny nr 01/WB/83 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 3 III 1983 r., b.p.; AIPN Wr, 365/12, Rozkaz personalny nr 053/SB/83 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 1 IV 1983 r., b.p.

⁴¹ AIPN Wr, 246/1, t. 2, Rozkaz organizacyjny nr 016/WB/89 szefa WUSW w Wałbrzychu, 15 XI 1989 r., k. 27–32.

⁴² AIPN Wr, 246/1, t. 1, Rozkaz organizacyjny nr 08/WB/79 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 28 VI 1979 r., b.p.; AIPN Wr, 365/5, Rozkaz personalny nr 0133/SB/79 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 17 VII 1979 r., b.p.

⁴³ AIPN Wr, 246/1, t. 1, Rozkaz organizacyjny nr 013/WB/81 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 16 XII 1981 r., b.p.; AIPN Wr, 365/21, Rozkaz personalny nr 0189/SB/81 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 30 XII 1981 r., b.p.

i informacji na temat zagrożeń. Sekcja 3 zwalczała przejawy działalności opozycyjnej w zakładach pracy. Sekcja 4 prawdopodobnie zabezpieczała instytucje gospodarki komunalnej. W zainteresowaniu Sekcji 5 pozostawały górnictwo i energetyka. Działające łącznie Sekcje 6 i 7 kontrolowały zakłady przemysłowe. Sekcja 8 zajmowała się ochroną transportu i łączności. Struktura Wydziału V ulegała zapewne dość częstym przekształceniom związanym z reorganizacjami w ramach Departamentu V MSW. Wydział zlikwidowano w listopadzie 1989 r.⁴⁴

Naczelnikami Wydziału III „A”/Wydziału V byli: mjr Stanisław Nowak (1979–1981) oraz ppłk Henryk Tomczyk (1982–1989). Stanowisko zastępcy naczelnika zajmowali: kpt. Edward Bąk (1979), kpt. Henryk Tomczyk (1979–1982), mjr Wanda Orłowska (1979–1981), mjr Mirosław Dobrowolski (1981–1989), por. Edward Miśkiewicz (1982–1983) i mjr Jan Szydłowski (1982–1989)⁴⁵.

Grupy operacyjne Wydziału III „A” utworzono 1 lipca 1979 r. w Dzierżoniowie i Świdnicy na bazie funkcjonujących tam wcześniej grup operacyjnych Wydziału III. Obie liczyły od trzech do czterech funkcjonariuszy⁴⁶. W marcu 1983 r., po zorganizowaniu struktur SB w kilku komendach miejskich i komisariatach woj. wałbrzyskiego, doszło do reorganizacji komórek pionu V. W Świdnicy i Dzierżoniowie utworzono wówczas referaty V, natomiast w Bystrzycy Kłodzkiej, Nowej Rudzie, Kłodzku i Ząbkowicach Śląskich mniej liczne grupy V⁴⁷. Referat V w Świdnicy w 1984 r. przekształcono w Sekcję 5⁴⁸. Podobna zmiana zaszła w czerwcu 1989 r. w Dzierżoniowie⁴⁹. Wszystkie wymienione grupy V i sekcje 5 zlikwidowano w listopadzie 1989 r.

Odpowiedzialny za kontrolę operacyjną sektora rolnego Wydział VI powstał, jak już wspomniano, na początku 1985 r. Utworzono go, wykorzystując istniejące w ramach Wydziału IV Sekcje 7 i 8 zajmujące się dotąd problematyką rolnictwa⁵⁰. W ramach Wydziału VI przez cały okres jego istnienia najprawdopodobniej nie wprowadzono żadnych wewnętrznych podziałów organizacyjnych. W momencie likwidacji w listopadzie 1989 r. wydział liczył dwanaście etatów⁵¹.

⁴⁴ AIPN Wr, 246/1, t. 2, Rozkaz organizacyjny nr 016/WB/89 szefa WUSW w Wałbrzychu, 15 XI 1989 r., k. 27–32.

⁴⁵ *Aparat bezpieczeństwa...*, s. 311.

⁴⁶ AIPN Wr, 246/1, t. 1, Rozkaz organizacyjny nr 08/WB/79 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 28 VI 1979 r., b.p.

⁴⁷ *Ibidem*, Rozkaz organizacyjny nr 01/WB/83 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 3 III 1983 r., b.p.; AIPN Wr, 365/12, Rozkaz personalny nr 053/SB/83 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 1 IV 1983 r., b.p.

⁴⁸ AIPN Wr, 246/1, t. 1, Rozkaz organizacyjny nr 02/WB/84 szefa WUSW w Wałbrzychu, 17 I 1984 r., b.p.; AIPN Wr, 365/6, Rozkaz personalny nr 030/SB/84 szefa WUSW w Wałbrzychu, 16 II 1984 r., b.p.

⁴⁹ AIPN Wr, 246/1, t. 2, Rozkaz organizacyjny nr 08/WB/89 szefa WUSW w Wałbrzychu, 17 VII 1989 r., k. 67–69; *ibidem*, Zarządzenie organizacyjne nr 0198/org. dyrektora Biura Organizacyjno-Prawnego MSW, 13 VII 1989 r., k. 70–72.

⁵⁰ *Ibidem*, Rozkaz organizacyjny nr 02/WB/85 szefa WUSW w Wałbrzychu, 29 I 1985 r., k. 56–58; *ibidem*, Zarządzenie organizacyjne nr 048/org. ministra spraw wewnętrznych, 23 I 1985 r., k. 59–61.

⁵¹ *Ibidem*, Rozkaz organizacyjny nr 016/WB/89 szefa WUSW w Wałbrzychu, 15 XI 1989 r., k. 27–32.

Naczelnikami Wydziału VI byli: ppłk Michał Filipów (1985–1986) i ppłk Mirosław Sadowski (1986–1989), natomiast funkcję zastępcy naczelnika sprawował kpt. Stanisław Michalski (1985–1989)⁵².

W RUSW w Bystrzycy Kłodzkiej, Dzierżoniowie, Kłodzku, Nowej Rudzie i Żabkowicach Śląskich utworzono w 1985 r. grupy VI liczące od jednego do czterech funkcjonariuszy, natomiast w RUSW w Świdnicy powstał wówczas Referat VI, któremu przypisano pięć etatów⁵³. Stan taki utrzymał się do listopada 1989 r.

Do zadań Wydziału Śledczego należało prowadzenie postępowań przygotowawczych w sprawach dotyczących szczególnie groźnych przestępstw przeciwko bezpieczeństwu państwa komunistycznego, obsługa prawna innych komórek organizacyjnych KW MO oraz wykonywanie na ich zlecenie określonych czynności śledczych⁵⁴. W ciągu omawianego okresu stan etatowy Wydziału Śledczego nie przekroczył dziesięciu funkcjonariuszy. W jego strukturze nie wprowadzono żadnych podziałów organizacyjnych. Funkcję naczelnika pełnił ppłk Jan Przychodzki (1975–1990)⁵⁵.

Zadaniem samodzielnej Sekcji „A” było organizowanie i utrzymywanie łączności szyfrowej pomiędzy różnymi jednostkami resortu spraw wewnętrznych. W momencie utworzenia komórka ta liczyła czterech funkcjonariuszy. Jej kierownikami byli: mjr Ryszard Klatka (1975–1985) oraz mjr Jan Menes (1985–1990)⁵⁶.

W ramach KW MO w Wałbrzychu funkcjonowało początkowo kilka komórek organizacyjnych odpowiedzialnych za realizację przedsięwzięć z zakresu zabezpieczenia operacyjnego. Zadaniem Wydziału „B” była obserwacja zewnętrzna na zlecenie wydziałów operacyjnych. Wydział „C” odpowiadał za prowadzenie ewidencji operacyjnej, czyli rejestrację realizowanych spraw i osób pozostających w zainteresowaniu SB. Miał również prowadzić archiwum KW MO i przygotowywać na podstawie posiadanych materiałów opracowania analityczne oraz statystyki. Poza tym Wydział „C” zajmował się opiniowaniem wniosków o zezwolenie na posiadanie broni i dopuszczenie do informacji stanowiących tajemnicę państwową. Zakres odpowiedzialności Wydziału „T” obejmował obsługę urzędzeń techniki operacyjnej wykorzystywanych przez inne komórki (podśluch, podgląd, fotografia). Wydział „W” prowadził zaś kontrolę korespondencji. Ze względu na szczupłą, zaledwie kilkuosobową obsadę wymienione wydziały miały trudności z właściwym wykonywaniem swoich obowiązków.

⁵² *Aparat bezpieczeństwa...*, s. 311.

⁵³ AIPN Wr, 246/1, t. 2, Rozkaz organizacyjny nr 02/WB/85 szefa WUSW w Wałbrzychu, 29 I 1985 r., k. 56–58; *ibidem*, Zarządzenie organizacyjne nr 048/org. ministra spraw wewnętrznych, 23 I 1985 r., k. 59–61.

⁵⁴ AIPN Wr, 052/404, Struktura organizacyjna i zakres działania Wydziału Śledczego KW MO w Wałbrzychu, 16 VII 1975 r., k. 11–14.

⁵⁵ *Aparat bezpieczeństwa...*, s. 312.

⁵⁶ AIPN Wr, 455/336, Zakres działania samodzielnej Sekcji „A” WUSW w Wałbrzychu, 14 XI 1985 r., b.p.; AIPN Wr, 365/1, Rozkaz personalny nr 0126/SB/75 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 1 VIII 1975 r., k. 12; *Aparat bezpieczeństwa...*, s. 314.

ków. Z tego powodu w lipcu 1982 r. połączono je w nowy Wydział Zabezpieczenia Operacyjnego (WZO), któremu przydzielono 52 etaty⁵⁷. W jego skład wchodziły od-tąd Sekcje „B”, „C”, „T” i „W”. Do poważnych zmian organizacyjnych WZO doszło w czerwcu 1989 r. Zlikwidowana została Sekcja „W” licząca wówczas dziewiętnaście etatów. W jej miejsce utworzono Grupę ds. Obrotu Komunikacji, włączoną w struktu-rę Wydziału II, z trzema stanowiskami etatowymi⁵⁸. WZO został rozwiązany 1 grud-nia 1989 r. W momencie likwidacji liczył 35 etatów. W tym samym czasie ponownie zorganizowano Wydział „C”, przeznaczając na jego potrzeby czternaście etatów⁵⁹. Pracowników byłych Sekcji „B” i „T” WZO podporządkowano natomiast WUSW we Wrocławiu jako Grupę „B” i Grupę „T” z siedzibą w Wałbrzychu. Grupy te liczyły odpowiednio pięć i osiem etatów⁶⁰.

Funkcję naczelników Wydziału „B” pełnili: mjr Mirosław Sadowski (1975–1977), płk Józef Trzewik (1977–1981) oraz ppłk Jan Olejniczak (1981–1982). Naczelnikami Wydziału „C” byli: mjr Zenon Napierała (1980–1982) oraz kpt. Tadeusz Goliszew-ski (1990). Wydziałem „T” kierował ppłk Janusz Ciężkowski (1975–1982), natomiast Wydziałem „W” – płk Zbigniew Czachorowski (1975–1981) i mjr Michał Filipów (1982). Naczelnikiem WZO był ppłk Janusz Ciężkowski (1982–1989). Funkcję jego zastępcy pełnili: mjr Michał Filipów (1982–1985), mjr Józef Wspaniały (1985–1988) oraz kpt. Wojciech Widziszewski (1988–1989)⁶¹.

Od 1 maja 1978 r. działała zajmująca się kontrolą korespondencji Grupa „W” w Świdnicy, licząca siedem etatów⁶². W marcu 1983 r. włączono ją w strukturę KM MO w Świdnicy jako Referat „W”⁶³. W styczniu 1984 r. podporządkowano go Sek-cji „W” WZO jako Referat „W” z siedzibą w Świdnicy⁶⁴.

W październiku 1982 r. utworzono w KW MO w Wałbrzychu Inspektorat Ochrony Przemysłu. Był on odpowiednikiem działającego na szczeblu centralnym Głównego Inspektoratu Ochrony Przemysłu MSW, który sprawował nadzór nad Strażą Przemys-łową, Służbą Ochrony Kolei, Strażą Leśną i Strażą Poczтовую. Wałbrzyski inspektorat

⁵⁷ *Ibidem...*, s. 47; AIPN Wr, 246/1, t. 1, Rozkaz organizacyjny nr 012/WB/82 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 30 VII 1982 r., b.p.; AIPN Wr, 466/581, Pismo dyrektora Biura Organiza-cyjno-Prawnego MSW, 23 VII 1982 r., b.p.

⁵⁸ AIPN Wr, 246/1, t. 2, Rozkaz organizacyjny nr 06/WB/89 szefa WUSW w Wałbrzychu, 29 VI 1989 r., k. 65; *ibidem*, Zarządzenie organizacyjne nr 0116/org. ministra spraw wewnętrznych, 30 V 1989 r., k. 66.

⁵⁹ *Ibidem*, Rozkaz organizacyjny nr 022/WB/89 szefa WUSW w Wałbrzychu, 27 XII 1989 r., k. 39–40.

⁶⁰ *Ibidem*, Zarządzenie organizacyjne nr 0619/org. dyrektora Biura Organizacyjno-Prawnego MSW, 15 XII 1989 r., k. 41.

⁶¹ *Aparat bezpieczeństwa...*, s. 312–313.

⁶² AIPN Wr, 246/1, t. 1, Rozkaz organizacyjny nr 07/WB/78 komendanta wojewódzkiego MO w Wał-brzychu, 24 IV 1978 r., b.p.

⁶³ *Ibidem*, Rozkaz organizacyjny nr 01/WB/83 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 3 III 1983 r., b.p.

⁶⁴ AIPN Wr, 246/1, t. 2., Rozkaz organizacyjny nr 01/WB/84 szefa WUSW w Wałbrzychu, 9 I 1984 r., k. 1; AIPN Wr, 365/6, Rozkaz personalny nr 011/SB/84 szefa WUSW w Wałbrzychu, 17 I 1984 r., b.p.

w momencie powstania, jak i likwidacji w 1989 r. liczył czterech funkcjonariuszy⁶⁵. Jego kierownikami byli płk Jan Olejniczak (1982–1989) i kpt. Henryk Opalkowski (1989)⁶⁶.

W związku z powołaniem w centrali resortu Zarządu Ochrony Funkcjonariuszy w strukturach WUSW w Wałbrzychu, podobnie jak w innych województwach, utworzono 15 grudnia 1984 r. Inspektorat Ochrony Funkcjonariuszy, dysponujący trzema etatami. Jego zadaniem była inwigilacja pracowników urzędu, których podejrzewano o popełnienie przestępstw⁶⁷. Inspektorat funkcjonował do 1990 r. Kierowali nim ppłk Wiesław Strzelec (1985–1986) oraz ppłk Michał Filipów (1986–1990)⁶⁸.

Wydział Paszportów funkcjonował w ramach KW MO, a następnie WUSW w Wałbrzychu przez cały omawiany okres. Również w jego przypadku dokładne prześledzenie wewnętrznej struktury organizacyjnej nastęrcza duże trudności z powodu niewielkiej ilości zachowanych akt administracyjnych. Naczelnikami wydziału byli: płk Stanisław Pasek (1975–1980), ppłk Mirosław Sadowski (1980–1986), ppłk Wiesław Strzelec (1986–1989) oraz kpt. Stanisław Jakubiec (1990). Funkcję zastępcy naczelnika pełnili: kpt. Adam Chlebowski (1975–1978), mjr Jerzy Adamowski (1979–1986), kpt. Stanisław Jakubiec (1986–1990) oraz mjr Edward Miśkiewicz (1990)⁶⁹.

Od 1 czerwca 1975 r. działały referaty paszportów w Dzierżoniowie, Kłodzku, Nowej Rudzie, Ząbkowicach Śląskich, Bystrzycy Kłodzkiej oraz Sekcja Paszportów w Świdnicy⁷⁰. W marcu 1983 r. w ramach istniejących w wymienionych miejscowościach komend miejskich i komisariatów utworzono grupy paszportów⁷¹.

Zadaniem Inspektoratu Analityczno-Informacyjnego Zastępcy Komendanta Wojewódzkiego MO ds. SB (a następnie zastępcy szefa WUSW ds. SB) było przygotowywanie planów i analiz działań jednostek SB. Od chwili powstania do likwidacji w listopadzie 1989 r. pracował w nim tylko jeden funkcjonariusz⁷².

⁶⁵ *Aparat bezpieczeństwa...*, s. 37 i 44; AIPN Wr, 466/582, Rozkaz organizacyjny nr 023/WB/82 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 29 IX 1982 r., b.p.; AIPN Wr, 246/1, t. 2, Rozkaz organizacyjny nr 016/WB/89 szefa WUSW w Wałbrzychu, 15 XI 1989 r., k. 27–32.

⁶⁶ *Aparat bezpieczeństwa...*, s. 314; AIPN Wr, 455/274, Protokół przekazania Inspektoratu Ochrony Przemysłu, 29 IX 1989 r., b.p.

⁶⁷ *Aparat bezpieczeństwa...*, s. 49; AIPN Wr, 246/1, t. 2, Rozkaz organizacyjny nr 01/WB/85 szefa WUSW w Wałbrzychu, 5 I 1985 r., k. 63; *ibidem*, Zarządzenie organizacyjne nr 0130/org. ministra spraw wewnętrznych, 27 XII 1984 r., k. 64.

⁶⁸ *Aparat bezpieczeństwa...*, s. 314.

⁶⁹ *Ibidem*, s. 313.

⁷⁰ AIPN Wr, 365/1, Rozkaz personalny nr 0131/SB komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 5 VIII 1975 r., k. 29–33.

⁷¹ AIPN Wr, 246/1, t. 1, Rozkaz organizacyjny nr 01/WB/83 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 3 III 1983 r., b.p.; AIPN Wr, 365/12, Rozkaz personalny nr 053/SB/83 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 1 IV 1983 r., b.p.

⁷² AIPN Wr, 246/1, t. 1, Rozkaz organizacyjny nr 1/WB/75 komendanta wojewódzkiego MO w Wałbrzychu, 26 VI 1975 r., b.p.; AIPN Wr, 246/1, t. 2, Rozkaz organizacyjny nr 016/WB/89 szefa WUSW w Wałbrzychu, 15 XI 1989 r., k. 27–32.

Krótkiego omówienia wymaga również miejsce Wydziału Łączności w strukturze WUSW po 1983 r. We wcześniejszym okresie nie był on zaliczany ani do pionu SB, ani do pionu MO. Na mocy decyzji ministra spraw wewnętrznych z grudnia 1983 r. Wydział Łączności miał być przekazany „pod bezpośredni nadzór” zastępcy szefa WUSW ds. SB⁷³. W aktach administracyjnych WUSW w Wałbrzychu można znaleźć informacje potwierdzające dokonanie takiej reorganizacji⁷⁴. Nie udało się jednak odnaleźć rozkazu organizacyjnego jednoznacznie rozstrzygającego tę kwestię.

Związane z obradami Okrągłego Stołu i wyborami parlamentarnymi zmiany polityczne w 1989 r. spowodowały zasadniczą reorganizację MSW i podległych mu struktur SB. W oficjalnych wystąpieniach członków kierownictwa resortu podkreślano, że podstawowym celem istnienia służb jest neutralizowanie zagrożeń dla „demokratycznego ustroju i porządku konstytucyjnego”⁷⁵. W WUSW w Wałbrzychu w listopadzie 1989 r. zlikwidowano Wydział III, Wydział IV, Wydział V, Wydział VI, Inspektorat Analityczno-Informacyjny oraz Inspektorat Ochrony Przemysłu. W ich miejsce powstały Wydział Ochrony Konstytucyjnego Porządku Państwa (WOKPP), Wydział Ochrony Gospodarki (WOG) oraz Wydział Studiów i Analiz (WSiA). W poszczególnych RUSW działające dotychczas komórki pionów III, IV, V i VI zostały połączone w jedną Sekcję SB (Dzierżoniów, Kłodzko, Ząbkowice Śląskie) lub mniej liczny Referat SB (Bystrzyca Kłodzka, Nowa Ruda). W Świdnicy utworzono natomiast złożony z szesnastu funkcjonariuszy Wydział SB. Przekształcenia te nie objęły pionu II. Bez zmian działały istniejące wcześniej grupy II w Dzierżoniowie, Kłodzku, Nowej Rudzie, Ząbkowicach Śląskich i Bystrzycy Kłodzkiej. W Świdnicy dotychczasową Sekcję 2 przekształcono w Referat II⁷⁶. Do kolejnych zmian w strukturach terenowych doszło już kilka tygodni później. W związku ze zmniejszeniem stanu etatowego referaty SB w Bystrzycy Kłodzkiej i Nowej Rudzie przemianowano na grupy SB. Sekcje SB w Kłodzku i Ząbkowicach Śląskich zostały zastąpione przez referaty SB, natomiast Wydział SB w Świdnicy przekształcono w Sekcję SB⁷⁷.

WOKPP przejął dotychczasowe zadania Wydziału III. Działająca w jego strukturze Sekcja 1 miała za zadanie neutralizować zagrożenia wynikłe z „wywrotowej” działalności partii politycznych i związków zawodowych. Do Sekcji 2 należało zwalczanie negatywnych, w opinii SB, zjawisk w sferze nauki, oświaty i służby zdrowia. Sekcja 3 zajmowała się „zabezpieczeniem” środków masowego przekazu i kontrolowaniem działalności cudzoziemców przebywających w Polsce. Zadaniem Sekcji 4 było

⁷³ AIPN Kr, 192/47, Pismo wiceministra spraw wewnętrznych do szefów WUSW, 2 I 1984 r., k. 78a.

⁷⁴ AIPN Wr, 0232/9, Charakterystyka operacyjno-polityczna województwa wałbrzyskiego, [1986 r.], b.p.

⁷⁵ P. Piotrowski, *Struktury Służby Bezpieczeństwa MSW 1975–1990*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2003, nr 1 (3), s. 99.

⁷⁶ AIPN Wr, 246/1, t. 2, Rozkaz organizacyjny nr 016/WB/89 szefa WUSW w Wałbrzychu, 15 XI 1989 r., k. 27–32.

⁷⁷ *Ibidem*, Rozkaz organizacyjny nr 018/WB/89 szefa WUSW w Wałbrzychu, 30 XI 1989 r., k. 36–38.

neutralizowanie ewentualnych zagrożeń ze strony mniejszości narodowych i stowarzyszeń społecznych. Dwuosobowy Zespół Analityczno-Informatyczny przygotowywał okresowe oceny stanu bezpieczeństwa w województwie⁷⁸. Funkcję naczelnika WOKPP pełnił mjr Marian Polerowicz, jego zastępcą był kpt. Józef Pawłowski⁷⁹.

Obszar zainteresowań WOG odpowiadał zakresowi działania wydziałów V i VI. Zgodnie z przygotowanymi przez MSW wytycznymi praca pionu ochrony gospodarki miała być organizowana w ramach komórek zajmujących się następującymi zagadnieniami: analizy stanu bezpieczeństwa (I), nadzór nad przestrzeganiem tajemnicy państwowej i służbowej w pionie (II), przygotowanie planów działania pionu (III), zwalczanie obcej agentury i wykrywanie afer gospodarczych (IV), ochrona górnictwa i energetyki (V), kontrola funkcjonowania handlu (VI), zabezpieczenie transportu i łączności (VII), ochrona zakładów gospodarki żywnościowej (VIII), ochrona środowiska (IX)⁸⁰. Przeglądając skromne akta administracyjne i operacyjne wałbrzyskiego WOG, trudno ustalić, czy zorganizowano w nim sekcje dokładnie odpowiadające powyższemu schematowi. Naczelnikiem wydziału był ppłk Henryk Tomczyk, a jego zastępcą kpt. Stanisław Michalski⁸¹.

Zadaniem powstałego z wykorzystaniem kadr pionu IV Wydziału Studiów i Analiz było rozpoznawanie „zagrożeń” związanych z działalnością grup religijnych i nacjonalistycznych oraz przeciwdziałanie zjawiskom społecznym mogącym, w przekonaniu SB, prowadzić do destabilizacji ustroju. Podobnie jak w przypadku WOG odtworzenie jego wewnętrznej struktury nie jest możliwe na obecnym etapie badań. Naczelnikiem WSiA był ppłk Wiesław Strzelec, jego zastępcą zaś mjr Jan Szydłowski⁸².

Na początku 1990 r. w wałbrzyskim WUSW i jednostkach podległych nastąpiły kolejne zmiany organizacyjne. Powołano wówczas Inspektorat I SB, w którego skład weszło trzech funkcjonariuszy. Przejął on obowiązki należące do kręgu zainteresowań pionu I MSW, wykonywane dotychczas przez starszego inspektora przy zastępcy szefa WUSW ds. SB⁸³. Reorganizacja ta, przeprowadzona również w innych WUSW na terenie kraju, była konsekwencją przekształceń organizacyjnych w centrali resortu, stanowiących próbę sztucznego wyłączenia z pionu SB służb wywiadu i kontrwywiadu. Najbardziej prawdopodobnym celem tych działań było uchronienie części funkcjonariuszy przed dalszymi redukcjami etatów i spodziewaną weryfikacją⁸⁴. 1 lutego

⁷⁸ AIPN Wr, 0232/9, Struktura organizacyjna i zakres działania Wydziału OKPP WUSW w Wałbrzychu, 27 XI 1989 r., b.p.

⁷⁹ *Aparat bezpieczeństwa...*, s. 311.

⁸⁰ AIPN Wr, 052/362, Zarządzenie nr 03/89 dyrektora Departamentu Ochrony Gospodarki MSW, 27 IX 1989 r., k. 14–18.

⁸¹ *Aparat bezpieczeństwa...*, s. 312.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ AIPN Wr, 246/1, t. 2, Rozkaz organizacyjny nr 08/WB/90 szefa WUSW w Wałbrzychu, 3 II 1990 r., k. 45; *ibidem*, Zarządzenie organizacyjne nr 0163/org. dyrektora Biura Organizacyjno-Prawnego MSW, 30 I 1990 r., k. 46.

⁸⁴ P. Piotrowski, *op. cit.*, s. 102.

1990 r. zmniejszono obsadę WOKPP, WOG oraz WSiA. Likwidacji uległ Inspektorat Ochrony Funkcjonariuszy i wszystkie komórki SB w RUSW⁸⁵.

Kresem wałbrzyskiego WUSW okazały się zmiany polityczne w 1990 r. Uchwalenie 6 kwietnia ustaw o policji i Urzędzie Ochrony Państwa stało się impulsem do rozpoczęcia procedur zmierzających do rozwiązania struktur milicji i SB⁸⁶. Nowe przepisy weszły w życie 10 maja i dzień ten można uznać za moment formalnego zakończenia działalności WUSW w Wałbrzychu. Finałem prowadzonego na podstawie wymienionych ustaw procesu likwidacji komunistycznych organów bezpieczeństwa był jednak 31 lipca 1990 r. Zwolniono wówczas z pracy większość wałbrzyskich funkcjonariuszy SB⁸⁷. Wyjątkiem byli pracownicy Wydziału Paszportów, którzy mieli wykonywać swoje obowiązki w Komendzie Wojewódzkiej Policji w Wałbrzychu do przekazania spraw paszportowych urzędowi wojewódzkiemu⁸⁸.

Akcja weryfikacji byłych funkcjonariuszy SB pod kątem ich przydatności do służby w policji lub UOP objęła w woj. wałbrzyskim 191 osób. Wojewódzka Komisja Kwalifikacyjna zaopiniowała pozytywnie 108 osób, negatywnie zaś 83. Spośród tych ostatnich odwołania złożyło 78 osób. Centralna Komisja Kwalifikacyjna rozpatrzyła pozytywnie 70 odwołań⁸⁹.

⁸⁵ AIPN Wr, 246/1, t. 2, Rozkaz organizacyjny nr 09/WB/90 szefa WUSW w Wałbrzychu, 26 II 1990 r., k. 47–50; *ibidem*, Zarządzenie organizacyjne nr 0205/org. dyrektora Departamentu Kadr MSW, 22 II 1990 r., k. 51–54.

⁸⁶ Ustawa z 6 IV 1990 r. o policji – art. 146, 147 (DzU 1990, nr 30, poz. 179); Ustawa z 6 IV 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa – art. 129 (DzU 1990, nr 30, poz. 180).

⁸⁷ AIPN Wr, 242/1, t. 16, Rozkaz personalny nr 0159/90 szefa WUSW w Wałbrzychu, 29 VII 1990 r., k. 54–68.

⁸⁸ Ustawa z 6 IV 1990 r. o policji – art. 148 (DzU 1990, nr 30, poz. 179).

⁸⁹ *Twarze dolnośląskiej bezpieki. Obsada kierowniczych stanowisk Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa na Dolnym Śląsku 1945–1990*, red. P. Piotrowski, K. Szwagrzyk, W. Trębacz, Wrocław 2010, s. 34.